

oskar davičo

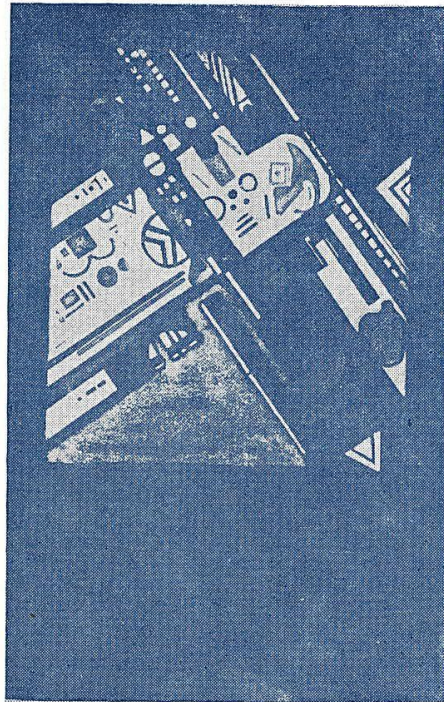
O POEZIJI I TRADICIJI

Na Tribini mladih je 21. 12. 1973. književnik Oskar Davičo održao predavanje na temu *Poezija i tradicija*. Objavljujemo neautorizovano izlaganje Oskara Daviča, kao i odlomke iz diskusije koja se potom razvila.

— (...) Nijedan pisac ne počinje da piše iz razloga što mu se čini da ono što je napisano, da ono što je on saznao iz napisanog, čitajući ili slušajući, odgovara u potpunosti onome što taj »budući pisac« oseća ili misli. Naprotiv, čovek počinje da piše zato što je, ukratko, nezadovoljan onim što već postoji zapisano, što mu se čini da među onim stvarima koje su napisane i u kojima on otkriva deo sebe, deo svojih misli, deo svojih osećanja, ne otkriva nekakvo *sve*, već uvek samo deo, i da bi trebalo da on to *sve* iskaže.

Jasno da ljudi nisu dovoljno naivni — ne bi pisali! Jer, očito, ako je on imao takav odnos prema napisanoj knjizi ili pesmi, ili priči, ili čemu bilo da će se i čitalac iz sledećeg naraštaja isto tako ponašati prema onome što je on napisao, to jest, da će čitalac i u tom njegovom *sve* otkriti samo deo svojih preokupacija, deo svojih muka i deo svojih želja.

Iz ovoga je očito jedno: literatura počinje kao antitradicija, kao otpor tradiciji, kao neprihvatanje tradicije, jer kad bi ona bila prihvatanje tradicije i neotpor njoj, onda čovek ne bi pisao, ili bi pisao otprilike kao što se u slikarskim akademijama na prvoj godini slika večernji akt, onako kako se to radilo ili radi uvek: precrtava, precrtava do u besvest. Umetnost nije precrtavanje, umetnost nije večernji akt, umetnost nije tradicija, umetnost jeste uvek otpor i uvek borba protiv pritiska tradicije, protiv pritiška mrtve ruke koja uvek pokušava da zahvati živo, da omete živo u razvoju. Ali, mrtvo (mrtvac) neće nikad uhvatiti živo. Jer, živo ima svoje zahteve, ima svoje potrebe, ima svoju snagu, ima svoje odgovornosti. Reč je o odgovornosti, reč je o nečemu o čemu mladić, ili dete, ili dečak koji počinje da piše nije mislio. Reč je o životu danas, o životu sutra, o životu uopšte. Za čoveka, za umetnika, život nije ono što neposredno jeste, nije iskustvo koje mu neposredno saznanje nudi. Život je igra, ali tragična igra. Igra sa ozbiljnim stvarima, sa tragičnim stvarima, sa velikim stvarima. To nije prihvatanje činjenice, recimo, da se vi nalazite negde i da to, taj ambijent, ovim ili onim metodom prenesete na hartiju. Za pesnika bi to, recimo, bila mogućnost za jednu metaforu, za pripovedača bi to bila mogućnost da izrazi ne ono što jeste, onakvo kakvo jeste, nego i sebe u tom *jeste*, i svoje odnose prema onom što *jeste*, svoje žive, virulentne, nezadovoljničke ili zadovoljničke otpore onom što *jeste*, odnosno prihvatanje onog što *jeste*. Dakle, subjektivno prisustvo u nečem što objektivno postoji, ali kako i to subjektivno prisustvo jeste deo tog objektivnog sveta i jeste objektivno na izvestan način, onda i to subjektivno jeste objektivno. No, i obrnuto: ono što je objektivno može da bude subjektivno, to jest da se sastoji od tolikog broja subjekata koji, a to bi bila isto jedna od šansi literature, kritički ili nekritički, ovako ili onako, gledaju taj subjekt koji percipira kao objekt, kao predmet. Dakle, šanse i mogućnosti u umetnosti su beskrajne. Invenција je ono što taj beskraj omogućuje, što taj beskraj stvara. I kad kažem invenција, ja mislim na osobinu umetnosti da ostaje ono što je novo, ono što je trajno. Kad kažem da se nova knjiga javlja kao kandidat za trajanje, ne mislim na novinu knjižarsku, na novinu izdavačku. Ja mislim na sadržinu, na njenu sadržajnu novinu. Recimo, kad bi danas neko pisao kao Branko Radičević ili Đura Jakšić, koji jesu veliki pesnici, pisao čak bolje od njih, ali, otprilike, o onom o čemu su oni pisali, onako kako su oni pisali, on bi bio veliki majstor, veliki znalac, njegova virtuoznost bila bi ogromna, ali on ni u kom slučaju ne bi bio umetnik, ne bi bio Branko Radičević, ne bi bio Đura Jakšić, ne bi bio čovek koji je uneo neki novi zvuk, neki novi titraj, neki novi drhtaj u život. Uvesti u život novi drhtaj, novi titraj, novi glas, novi zvuk, novu misao, novi odnos, novo osećanje — to je

ono što je umetnost, što umetnost čini umetnošću. Zašto? Zato da bi ti elementi postali deo čoveka. Marks kaže: bile su potrebne hiljade i hiljade godina razvoja da bi to oko postalo ljudsko oko, da bi to uvo postalo ljudsko uvo. Kad se kaže razvoja, misli se na doprinos, pre svega, umetnosti, ne samo tehnike. Danas tehnologija samo na izgled zamenjuje umetnost. Umetnost je stvorila to novo oko! Vi znate da se ljubičasta boja javlja u slikarstvu tek negde početkom 18. veka. Do 18. veka ljudi nisu znali za ljubičastu boju. Ko ju je otkrio? Otkrio ju je umetnik, onaj koji je u određenoj kombinaciji crvenog i plavog iznašao tu boju. I otada ona postoji. Ostaje pitanje na koji način postoji? Sigurno, kao neko nasleđe. A nasleđe — to je ono što bi se u književnosti, u poeziji, moglo nazvati i tradicijom. Prema tome, prisustvo tradicije jeste činjenica, ali kakva? Ona masa s kojom ti operišiš, koja ti pomaže da bi išao dalje. Kad kažem *pomaže*, ne mislim da je ta pomoć prisutna svesno.

Šta čini tradiciju jednoga pisca? Čine je, između ostalog, reči njegovog jezika, sintaksa, fraze, sintagme, odnosi između tih reči. Ali, ako bi se umetnik služio isključivo postojećim sintagmama, utvrđenim metaforama, atributima, »ukrasnim« pridevima i tako dalje, on bi pisao najbanalnije, pisao bi na nivou, recimo, na kojem se pišu tekstovi u *Politici* i dnevnim listovima.

Pesnik mora taj jezik da razvija, da ga učini otvorenim novim metaforama. Metafore, slike, nisu tu slikâ radi, nego radi razvijanja nove metafore i nove slike, radi razvijanja senzibiliteta, radi bogaćenja čoveka koji tim jezikom govori i njime se služi, radi očovečenja tog čoveka. I samim tim javlja se problem tradicije u punoj svojoj dijalektičnosti. Tradicija se na početku javlja kao smetnja, kao nešto što treba prevazići, kao nešto čemu se okreću leđa. Kasnije, vi vidite da vi okrećete leđa nečemu što vam služi kao materijal da biste mogli da okrenete leđa, da biste mogli da odete dalje nego što je taj materijal kojim se vi služite. Dakle, opet u toj dijalektici, da negirate tradiciju! I kao i uvek kad se dijalektički negira, negira se i ušćuvava. Ali, ne da bi se sačuvalo, nego da bi se moglo ići dalje, napred. Prema tome, kad god se u literaturi započne insistirajući govoriti o tradiciji i o tradicionalnom, govori se ne iz literarnih nego iz političkih razloga. Govori se zato što je to jedan vid reakcionarnih političkih odnosa i stavova. Ako vi isključite tradiciju iz dijalektičkog kola negiranja, te govorite isključivo o tradiciji, u tom slučaju vi imate reakcionarnu političku misao, to jest imate nešto što ne pomaže piscu-stvaraocu, što je političko shvatanje protiv koga, nekako organski, svaki umetnik mora da bude raspoložen. Utoliko pre što u modernoj umetnosti i u ovim vremenima koja su naša, osnovni problem jeste ulaz u saznanje, u samosvest čoveka, faktora istoričnosti. To je ona dimenzija koja nije postojala u starim vremenima i umetnostima. Fenomen istoričnosti, odnosno saznanje, samosaznanje da si ti deo procesa, da si ti deo istorije, da je istorija ono što te je dovelo do praga trenutka u kome živiš i što će te iz njega izvesti, to saznanje, stalno prisutno u svesti umetnika, stvara ono što čini modernu umetnost, kako bi rekli konzervativci, izvan vrednujućih kriterija, izvan aksiologije starih vremena po kojoj umetnost mora biti podražavanje prirode, po kojoj umetnost mora da bude lepa ili prijatna i tako dalje... Faktor istoričnosti u modernoj umetnosti jeste ona dimenzija koja čini jedan ogroman obrat u koncepciji, u saznanju, i za umetnika koji stvara i za publiku koja učestvuje u stvaranju time što (ne)prihvata delo. U čemu je taj obrat? Recimo, stare estetike su insistirale na sličnosti dela sa objektom. Vi znate one stare, antičke, grčke anegdote o tome kako je slikar naslikao voće, pa su došle ptice i ključale ga. Čak su i ptice nasele iluzionističkoj veštini tog slikara. Dakle, elementi koji učestvuju u jednom modernijem shvatanju umetnosti nisu elementi iluzionističkih imitacija. To je — tragika. Ono što čini jednu od njegovih komponenti jeste, pre svega, osećanje tragike, jedno puno, razgoličeno osećanje sudbine, uslova čovekove egzistencije u svetu, kosmosu, prirodi. To je osećanje da ništa ne traje, da ništa nije večno, većište od trenutka. Večnost do koje savremena, moderna umetnost dolazi i ona kojoj teži, to je večnost trenutka iščašenog iz istorije, iz prolaznosti, trenutka koga si na neki način uspeo da izvučeš iz konteksta vremenškog toka, a ne da vreme zaustaviš. Vi znate da je Lamartini o onoj svojoj školskoj, poznatoj pesmi *Jezero* rekao: »Vreme zaustavi svoj tok...« No, ne radi se o vremenu, nego o jednoj parceli, o jednom mikro-segmentu vremena kome ti ne zaustavljaš tok koji si pustio. Govorimo o onome što čini strukturu svesti jednog savremenog, modernog umetnika, koga ti nisi niti želeo da zaustaviš, ali koga si svojim učešćem toliko raširio, toliko uvećao, toliko mu dao neke dimenzije koje on ranije nije imao da on ne može da prođe kroz filtere prolaznosti, te ostaje trajnost.

— *Šta od tradicije preuzeti a da, pri tome, stvaralac ne bude politički reaktivaran?*

— Šta ćemo mi uzeti od vrednosti prošlosti, šta od tih vrednosti treba sačuvati? Treba sačuvati sve što je vrednost, sve što je živo, sve što traje kao vrednost. Recimo, da ne bi bilo nikakvih zablude, ja ne mislim da treba zaboraviti da je pisao jedan pisac koji se zvao Kantakuzen, ili Camblak, Domentijan, negde u 13, 14. veku. Ali, ako ja neću da to zaboravim, ako čak umem da, povremeno, čitam njihove tekstove sa izvesnim estetskim prilazom, ne znači da treba da prihvatim ideologiju koju ti tekstovi sadrže i da je učinim svojom! Međutim, kada neki naši pisci, radeći to isto što sam i ja rekao da radim, kažu da je čitava srpska poezija pisana pod svetlošću onih vertikalnih preokupacija koje su bile preokupacije Rastka Nemanjića, to jest svetog Save, znači, prosto, da čitava srpska poezija treba da ponavlja ideološke komponente svetosavske, nazovimo je uslovno, poezije. To jest, da, bez obzira na evoluciju srpskog društva, bez obzira na istorijski hod — mi treba da pišemo, mislimo i osećamo pod vertikalom pravoslavne ideologije, odnosno crkvene ideologije. To je ono što su tradicionalisti kod nas predlagali i propagirali. A to je upravo ono što je anti-umetničko, da ne govorimo o političkoj strani stvari, što je antistvaralačko, što je duboko reaktivarno. Jer, zamisliti da je sveti Sava, podižući svoju metafizičku vertikalu, mogao da predvidi da će se pojaviti jedan Branko ili jedan Rastko Petrović i da mu odredi: »Ej ti čuk-čuk-čukunuče, nećeš ti misliti ni o čemu drugom, nego o onome što sam ja. I nećeš osećati ništa drugo nego ono što sam ja osećao!« To je maloumno! To je, dozvolite, kretenski! A to je prva konsekvencija teze da je čitava srpska poezija pisana pod egidom onih vertikalnih preokupacija koje su bile vertikale svetosavske koncepcije poezije. Govorim uslovno poezije jer znam isto tako dobro kao i vi da Rastko Nemanjić, odnosno sveti Sava, nije pisao nikakvu poeziju; pisao je biografiju.

— Kad sam spomenuo istorizam, kad sam govorio o trenutku, ja nisam govorio o političkom trenutku. Jer, dozvolite da se sporazumemo na jednom nivou koji nije moj, čovek ulazi u umetničko stvaranje kompletan i kompleksan, a kako je čovek društveno biće, kako je umetnost isto tako ne samo individualni izraz htenja, želja, misli, inventivnosti jednog čoveka, nego, ujedno, i sredstvo komunikacije među ljudima, onda je društvena komponenta u umetnosti neizbežna. Ona je njen integralni deo. Ona nikad nije tako simplifikovana, kako je zamišljaju teoretičari ždanovskih preokupacija u umetnosti, koji smatraju da je dejstvo društvenih komponenti svodivo na trenutne političke preokupacije sredine u kojoj to delo nastaje.

Prema tome, ja nisam, govoreći o tom trenutku, mislio na politiku kako je to jedan drug iz publike shvatio, imajući, pretpostavljam, predrasudu da je politika isključivo jedna trenutačna stvar. Imao sam u vidu uopšte čitavu društvenu strukturu ljudskog bića, čoveka koji bez tog faktora, bez tog činoca nije kompletan čovek koji se služi jezikom. Čovek se služi jezikom radi

saopštenja, radi razgovora, radi izražavanja suštine svoga bića. A suština bića se izražava i umetnošću.

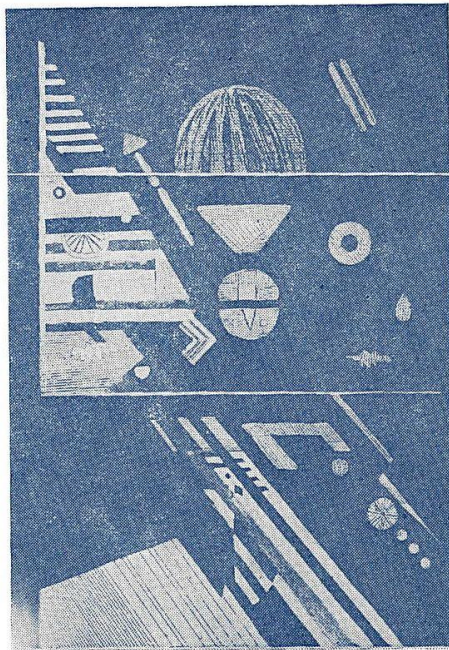
— *Kao povremeni čitalac savremene poezije, naišao sam na jedan ciklus pesama posvećen svetom Savi...*

O. Davičo: Gde? Kod koga?

— *Kod Vaska Pope. I čitajući taj ciklus, ja sam bio tvrdo uveren da se ne radi ni o kakvoj religijskoj ličnosti, ni o kakvom pravoslavlju (...)* Rastka Nemanjića sam tu video kao pagansku, mitsku ličnost, sasvim nezavisnu od bilo kakvih religijskih implikacija. Da li se ono što ste govorili o religioznosti i svetosavlju odnosilo i na takve pokušaje oživljavanja, kroz mitsku projekciju, jedne ličnosti koja je u kreativnom smislu bez obzira na njenu ideologiju, dosta značila u ovoj kulturi?

O. Davičo: — Što se te poeme tiče, i tih pesmica Vaskovih, nisam na njih mislio iz prostog razloga što ih nisam čitao, premda inače znam manje-više sve što je Vasko napisao. Nemaš pojma kakve su to pesme, ali sam ubeđen da je Vasko isuviše mudar i lukav i oprezan čovek da bi pravio neku ideološku propagandu te vrste. Ipak, ima drugih koji to nisu i koji su to pravili.

— *Vi se rečju služite kao svojim formama umetničkog postavljanja čovekove*

tragičnosti u svetu, odnosno kosmosu, kako ste se izrazili. Da li ste ikada, kao čovek svestan sve te istoričnosti, izgubili poverenje, posumnjali u vrednost te reči, s obzirom na sve ono što se sa rečju događalo?

O. Davičo: — Da li sam posumnjao? Jesam! Ne jedamput, hiljade puta! Svaki put sam pišući, ne samo sumnjao u mogućnost apsolutne komunikativnosti rečima, nego sam i tražio nekakva nova sredstva pomoću kojih bih totalnije izrazio ono što osećam ili ono što u danom trenutku mislim i želim da kažem. Jasno, to osećanje manjkavosti reči trajalo bi izvesno vreme, a onda bih se (da li iz slabosti ili iz nekog uvidanja i razumevanja književne ograničenosti?) vraćao jeziku, vraćao rečima i sa obnovljenom snagom težio da u njima iznađem neke nove slojeve, neke nove mogućnosti. To je moj odnos prema jeziku. Uvek sam, od prvih svojih pesama, osećao nekakve manjkavosti, nekakve nedostatke u sposobnosti saopštenja rečima. I uvek sam pokušavao da te

manjkavosti prevaziđem tražeći nove uglove, nove aspekte, nove šanse jezika, što ne znači da se samo ovim jezikom kojim govorimo može komunicirati. Postoji, recimo, izvestan jezik simbola kojim se služe matematičari i fizičari. Postoji onaj jezik kojim se pokušavaju prenети u kosmičke daljine izvesni podaci o tome da na zemlji živi muškarac i žena, da imaju decu (...) izvesne informacije koje počivaju na pretpostavci da na drugim galaksijama postoje ljudska bića inteligentna i tako dalje. Kad god bih video takve pokušaje, ja bih se vraćao sa osećanjem olakšanja svom starom jeziku, s osećanjem da je on ipak razudjeniji, potpuniji, bogatiji, nego što su ti prvi pokušaji da se izlazeći iz jezika nađu druge mogućnosti za komunikaciju. Međutim, ma koliko ograničene ili ma koliko bogate šanse koje jezik nudi, ne treba misliti da izvan jezika nema mogućnosti i za nešto treće, za nešto peto... što će se u danom trenutku, a pri izvesnim uslovima, razviti i poslužiti možda i bolje nego jezik.

— *Kako Vi ocenjujete doprinos mlade srpskog pesništva na lingvističkom planu i u jezičkom aspektu?*

O. Davičo: — Mišljenja sam da je tradicioljublje, ili tradicionalnost, prisutno u stvaralaštvu jednog dela srpskih pesnika koji danas objavljuju, uzrokovano i određenim uslovima u izdavačkoj politici i delatnosti. To je, nadalje, vodilo ka zapostavljanju jezičkog razvitka. Kad to kažem, ne mislim, recimo, na Branu Petrovića koji vrcu od tih kolokvijalnih slika i metafora, ne mislim na one ljude koji imaju 35 ili blizu 40 godina. Mislim na ove mlade ljude koji su objavljivali poslednjih desetak godina. Oni su zaista žrtve izvesnih prilika, odnosno neprilika koje su vladale među beogradskim izdavačima.

Teško je govoriti o srpskoj poeziji na osnovu objavljenih knjiga u Beogradu, jer su objavljene one knjige koje, možda, i nisu karakteristične i nisu najbolje. Kada sam pre tri godine došao do mogućnosti da pročitam sve ponuđene rukopise *Nolitu* i *Prosveti*, uvideo sam da su štampane, ne najgora, ali — najkonzervativnije knjige. Međutim, bilo je poetski mnogo boljih, poetski mnogo zanimljivijih knjiga, koje su, osim toga, progresivnije, oslobođene tradicionalnih nanosa i dimenzija.

(...) To je bilo do prve tri godine, a sada iz godinu u godinu je situacija sve bolja.

— *U kojoj meri vi sebe smatrate tradicionalistom?*

O. Davičo: — Ja sebe ne smatram tradicionalistom!

— *Vi ste spomenuli pojam: »buržoaska kultura«. Šta pod tim podrazumevate? Da li smatrate da je ona prisutna i koliko je prisutna u našem društvu?*

O. Davičo: — Vidite, osećam se kao na ispitu: treba da odgovaram na jedno pitanje koje svima na neki način laska, koje svi znaju ili koje svi slute. I sad ja treba da odgovaram i da podesim svoj odgovor vašim slutnjama ili vašim znanjima. Ne volim ja na tu vrstu pitanja da odgovaram, prosto zato što su to elementarne stvari. Ja ne smatram Pikasa, koji je Španac, a živeo je u Francuskoj, za pripadnika buržoaske kulture. Takođe ne mislim da Malroovo delo, bez obzira što se njihov autor opredelio za buržoaziju, pripada buržoaskoj kulturi. Ne smatram da je išta što je stvoreno novo, veliko, opšteljudsko — deo buržoaske kulture. Ali smatram da je prisustvo buržoaske kulture u našoj sredini kada ljudi živeći u socijalizmu smatraju da treba vaskrsavati ideološke komponente srednjeg veka ili buržoaskog sistema ili pak nacionalizam kao istorijsku, političku i kulturnu kategoriju.

Zabeležio
MILAN TODOROV